

Tilværelsen som fortolket liv

- Samspillet mellem person og situation i et hermeneutisk skær.

Tilværelsen som fortolket liv

- *Samspelet mellem person og situation i et hermeneutisk skær.*

Den omfattende person-situation-debat der florerede i 1970'ernes personlighedspsykologiske kredse fik aldrig nogen endelig afslutning, men affødte en interesse for feltet midt imellem person og situation, altså et fokus på samspelet mellem disse to faktorer (Dreier, 2007).

I min belysning af samspelet mellem person og situation vil jeg tage udgangspunkt i personen og undersøge, hvorledes denne forholder sig til omverden og sig selv, altså hvori denne forholder sig består, samt hvilken betydning det har for dannelse og opretholdelse af identitet. Dette vil jeg gøre ved at redegøre for hhv. eksistentiel psykologi (EP) og Svend Brinkmanns teori om identitet, sidstnævnte med fokus på Taylor, hvorefter jeg vil sammenligne og diskutere disse to ud fra deres ligheder og forskelle, styrker og svagheder.

Baggrunden for at vælge disse to teorier frem for andre personlighedspsykologiske teorier, der mere radikalt og eksplicit betoner person og/eller situation, er netop disse to teoriers fokus på hermeneutikken, der samtidig som det betoner 1. personspektivet, også kan siges at udvise betoningen af selvsamme perspektiv, idet det hænger så uløseligt sammen med den verden personen befinder sig i. I EP afvises subjekt-objekt-dikotomien og hos Brinkmann (2008) anskues identitet bl.a. som selvfortolkning ud fra nogle fortolkningsrammer, der er baseret på tradition og fællesskaber.

På baggrund af ovenstående finder jeg det både relevant og desuden spændende at belyse samspelet mellem person og situation med en mere fænomenologisk og hermeneutisk tilgang, hvorfor dette bliver fokus og tyngdepunkt igennem opgaven

I eksamensspørgsmålet benyttes termene person og situation. Her vil jeg benytte disse begreber elastisk, således at *situation* kan betyde omverden, forstået som det, der ligger uden for personens egen psyke. Således kan *situation* indbefatte både relationer, værdier, konkrete objekter, m.m. Ydermere bruges *subjekt* og *objekt* som betegnelse for *person* og *situation*.

I redegørelsen af Brinkmanns teori om identitet, bruger jeg begrebet *identitet* om eksamensspørgsmålets *person*. Selvom Brinkmann også kort afklarer hvad han

forstår ved begrebet person (hvad man er), er det identitetsbegrebet (hvem man er) der i denne opgaves øjemed er interessant at afdække.

2.1 Eksistentialistisk psykologi

EP er stærkt inspireret af eksistentialismen som filosofiretning og deler store dele af dens teorigrundlag. Heideggers bidrag til hermeneutikken er grundlæggende for at forstå, hvori eksistensen består indenfor den eksistentielle psykologi. Også i Brinkmanns teori spiller Heidegger en væsentlig rolle, hvorfor jeg indledningsvis vil lave en begrænset redegørelse for Heideggers hermeneutik. Derefter vil jeg udvide redegørelsen til at inkludere væsentlige pointer fra den eksistentielle psykologi. På trods af at Freud og psykoanalysen har en forholdsvis stor plads i Mays tekst, vil jeg dog, pga. pladsmangel, ikke give dem den samme plads her.

2.2 Heidegger og hermeneutikken

Hermeneutikken, der oprindeligt var en metode til fortolkning af tekster, fik sit indtog i psykologien sidst i 1800-tallet med Wilhelm Dilthey, der så selve livet som en fortolkningsproces, således at det at fortolke ikke er "[...] noget, vi gør som en løsrevet aktivitet, for selve det at leve vil sige at fortolke" (Brinkmann, 2008:35).

Hvis Diltheys hermeneutik var epistemologisk, i den forstand at den var optaget af hvordan tilværelsen og omverdenen skulle fortolkes, så var Heideggers hermeneutik ontologisk i den forstand at den var optaget af en fortolkning af førnævnte fortolkning(ibid.). Denne fortolkende entitets væren kalder Heidegger *Dasein*. Begrebet *Dasein* knytter sig af alle væsener alene til mennesket, og *Daseins* væren er som intet andet. "[...]M]ennesker som *Dasein* er historier eller begivenheder og har eksistentialer som deres ontologiske karakteristika (Polkinghorne, 2004a:73f [citeret i Brinkmann, 2008:36]). Dette vil sige, at *Dasein* primært eksisterer som involveret i en verden af betydning, relationer og formål, og kun sekundært i en verden af rent fysiske genstande." (ibid.:36). *Dasein* (til-væren) peger på det forhold, at mennesket ikke bare er værende - det er andre levende væsener jo også – men det er *værende til*. "Det forholder sig til sin væren, og har derfor en til-værelse." (ibid.:34).

Boss (1963) ophæver så at sige subjekt-objekt-skellet ved at fremhæve, at subjektet ikke er isoleret fra det, det betragter eller oplever, og at subjektet heller ikke opfatter

sig selv som et aktivt subjekt isoleret fra det objekt det oplever, idet det oplever det. Tværtimod opsluges det umiddelbart i perceptionen med hele sin essens, fuldstændigt samlet i og rettet mod det, der perciperes. (Boss, 1963:33). Han forklarer, ”As human beings, our primary dwelling is ”outside” in the space of action constituted by relations to things, plants, animals, other human beings, ourselves, to heaven or earth in their totality”(ibid.:33). Disse relationer er ikke nogle mennesket blot er *involveret* i, og ej heller nogle man *har*. Nej, mennesket *er* altid både *i* og *som* en relation - fx perciperende, emotionel, tænkende, osv. - imod det man møder, eller med andre ord, *i* og *som* en form for adfærd, der angår noget eller nogen (ibid.). Således ude i verden og (forbundet) med de ting det møder, er menneskets eksistens en væren-i-verden.

Denne forbundethed mellem subjekt og objekt knytter sig til en af de førnævnte eksistentialer, som er de fundamentale karakteristika ved *Dasein* (Boss, 1963). Disse karakteriserer den observerbare, konkrete menneskelige adfærd (eng. behavior) umiddelbare essens og mening (ibid.), eller man kan sige at eksistentialerne ikke findes i et eller andet højere luftlag, men konkret knytter sig til *Daseins* eksistens i og perception af verden, og alle fænomener og aspekter ved verden kan beskrives ud fra eksistentialerne. Der er her tale om en gensidig konstitution, som særligt ses når Boss taler om at eksistentialerne ikke kan antages at eksistere adskilt fra mennesket og han bliver mere eksplicit, når han erklærer ”[...] as things cannot be without man, man cannot exist as what he is without that which he encounters.” (ibid.:41). Med andre ord kan man sige, at relationen mellem subjekt og objekt altid er. Subjekt og objekt er gensidigt konstituerende og meningsgivende til hinanden og er så at sige to sider af samme sag.

Den verden Heidegger siger, at vi er ”kastet” ind i, er altid allerede fortolket og tydet for os (Brinkmann, 2008), hvilket betyder at vi lever ”absorberet i præetablerede betydningsstrukturer, som vi ikke selv har skabt.” (ibid.:36). Heidegger skelner mellem ”vorhanden” og ”zuhanden”, hvor førstnævnte henviser til genstandsverdenen som værende tilstede blot som elementer som de er i sig selv (Boss, 1963). Disse elementer antager status som ”zuhanden” for *Dasein*, når de får instrumentel karakter, altså når de bruges. Det heideggerske udtryk er *Zeug* (altså ”tøj”, jf. værktøj) (Brinkmann, 2008). Jeg bruger ordet element i stedet for ting, da også solen eller havet kan være *Zeug*. uden dog at være ting. Havet kan træde frem på forskellige måder for badegæsten, fiskeren, landskabsmaleren, som alle ”bruger” havet → *zuhanden*. Cooper

beskriver det således: ” [...] the equipmental and sign-like constitute a public, social world in which things are available for use by people at large, not just by me.” (Cooper, 1999:103). Men havet har fx også som egenskab ”i sig selv” noget så simpelt, som at det er vådt → *vorhanden*.

De førnævnte præetablerede betydningsstrukturer, som vi også kan kalde en kulturspecifik forforståelse, betyder dog, at tingene i vores verden fremstår *som* noget ”i en ”for-at”-relation”(Brinkmann, 2008:37). Tingenes funktion og brugsværdi og derigennem ”mening” fremstår klarere end deres objektive karakteristika. Da verden altid er allerede fortolket, optræder den også som altid allerede meningsfuld. (ibid.)

2.3 Redegørelse for den eksistentielle psykologi

Følgende redegørelse baserer sig på May (1958), med mindre andet er angivet.

EP opstod som en reaktion mod psykoanalysens metode og dens svage punkter, idet man var optaget af at møde patienten i hans egen virkelige verden og ikke opfatte ham ud fra skabeloner, konstrueret efter egne fordomme, således at billedet af ham bliver ”en projektion af vore [terapeutens] egne teorier *om* ham” (May, 1958:17). I stedet skulle en eksistensanalytisk psykoterapi søge at *forstå* patientens livshistorie som ændringer i den samlede struktur af hans væren-i-verden, snarere end at *forklare* den.

Splittelsen er nærmest et grundlæggende og allestedsnærværende fænomen ved verden, og det er ”[...] et symptom på en emotionel, psykisk og åndelig opløsning i kulturen og individet.” (ibid.:39). Splittelsen ses fx i forholdet mellem essens og eksistens. Den vesterlandske tænkning har siden renæssancen haft fokus på essensen, hvilket har affødt et positivistisk videnskabsideal, der bestemmer sandheden, og hvis metode bygger på logik og abstraktion. Abstraktionens sandhedsværdi influeres ikke af, hvorvidt noget er virkeligt eller ej, hvilket efterlader en kløft mellem det, der er *abstrakt sandt* og *eksistentielt virkeligt*. Både Kierkegaard og Nietzsche ”bestræbte sig for at rive det vesterlandske menneske ud af den illusion, at virkeligheden kan begribes på en abstraherende, upersonlig måde. [...]” (May 1958:32)

I samfundet viste splittelsen sig i religion, etik og forretningsliv, samt filosofi og psykologi. Samtidig beskrev Freud den neurotiske personlighed i mennesket (Andkjær Olsen, O. & Køppe, S., 1991) som lidende af en spaltning, altså af

fortrængte instinkter. Det industrielle systems succes og dens personlighedsopløsende og dehumaniserende indflydelse medvirkende til en dybere fortrængning forstået på den måde, at kulturens splittelse og samfundets opløsning havde sin parallel i individets radikale fortrængning og dermed den neurotiske sygdom.

Denne splittelse, spaltning og kløft findes altså både i samfundet, kulturen og videnskaben; den rækker ind i mennesket i dets såkaldte personlighed; og i forholdet mellem subjekt og objekt. Det meste i verden er altså splittet og opdelt. Nietzsche beskrev det som *et atomistisk kaos*.

Det levende eksisterende individ er hele tiden er i færd med at blive til, og en konsekvens heraf er, at det befinder sig i en latent krise. Krisen er dog ikke nødvendigvis et negativt fænomen inden for eksistentialismen, idet den rummer muligheden for at opnå en intensiveret bevidsthed hos sig selv og dermed finder en udvikling i livsudfoldelsen sted. Individet er ikke statisk apparat. Det *skaber* noget. Det skaber mening og historie, i og med at det er *tilblivende* (May 1958:35). Sartre erklærer, at man *er* sine valg (ibid.:54). Også her ses det skabende menneske, idet at man så at skaber et eksistentielle selv via sine valg. Dette fører os til Nietzsches begreb om *Vilje til magt*, hvor ordet *magt* (*potentia*) forstås som styrke, kraft og evne. Heri ligger individets virkeliggørelse af sig selv og "[D]et er individets bekræftelse af sin eksistens og sine muligheder som et selvstændigt væsen; det er "modet til at være til som individ"" (ibid.:53). Det er denne *magt*, denne *potentia*, mennesket stræber efter. Der er en intentionalitet på spil, en rettethed mod *magten*, hvilket kommer af at "[...] lykken består ikke i, at man ikke føler smerte, men i "den stærkeste magtfølelse", og glæden er "overskud af magt.""(ibid.:54). Det er individets livsopgave og organismens helt grundlæggende drift at leve sin *magt* ud.

Her er menneskets spillerum for eksistens og udvikling lagt ud. *Dasein* forholder sig til sin til-værelse, som den er kastet ind i. Lige dér i et tilfældigt nu, udspændt mellem fortidsevighed og fremtidsevighed, på samme tid til stede i og opslugt af en uendelighed af rum, lige dér er individets mulighed for modigt at være.

Vi har nu set på samspillet mellem person og situation, som indhyllet i *Dasein*, som er den fortolkende entitets væren og det forhold ved hvilket subjekt og objekt er gensidigt konstituerende. Menneskets væren-i-verden i en altid allerede fortolket verden, samt det forhold at mennesket altid er *i* og *som* en relation til det, det møder, gør at "[V]i i den grad er indviklet i hinandens tilværelse og i verden[...]" (May

1958:45). Samspillets betydning for personers udvikling og måde at være på, gør sig bl.a. gældende i intensiteten af bevidsthed, som kan udvikles ved at se krisen, angsten og ensomheden i øjnene. Da *Dasein* er uløseligt forbundet verden, vil forandringer og udvikling i verden også virke tilbage på individet, hvilket vi ser i det forhold at individets daglige liv former sig udspændt mellem bestemte grundvilkår, eksistentialerne, i vores tilværelse. Således så vi også, at kulturens splittelse havde sin parallel i splittelsen af menneskets personlighed. Også begrebet om *Viljen til magt* har denne iboende mulighed for udvikling, for at søge lykken, for vælge sin væren idet man *er sine valg*. Den intentionalitet der ligger implicit heri, vil angiveligt have indflydelse på de valg individet træffer. I samme omgang siger disse valg noget om individets måde at være på, idet det definerer sig selv i forhold til hvordan dets liv former sig.

3.1 Redegørelse for Brinkmanns teori om identitet

Denne redegørelse baserer sig på Brinkmann (2008), med mindre andet er angivet. Da Brinkmanns teori er ganske omfattende, vil jeg pga. pladsmangel fokusere på den hermeneutiske rolle og i forlængelse heraf indflydelsen fra Taylor.

Brinkmanns identitetsbegreb tager sit udgangspunkt i hermeneutikkens forståelse af tilværelsen som det fortolkede liv (jf. tidligere afsnit om hermeneutikken). Han afgrænser begrebet identitet som værende ”En persons moralske selvfortolkning, der giver vedkommende en fornemmelse af at høre til og muliggør livsvalg.” (Brinkmann, 2008:33). Dette *selv* i *selvfortolkning* forklarer han ved Kierkegaards berømte erklæring om, at *selvet er et forhold, der forholder sig til sig selv*, og heraf udleder han, at selvet er et refleksivt forhold og ikke et substantielt fænomen. I forlængelse af hermeneutikkens rolle i identitetsbegrebet introduceres Taylor som et slags supplement til Heidegger, da Taylor mener ”[...] at spørgsmålet om den menneskelige væren for os altid og uundgåeligt er et moralsk spørgsmål.” (Brinkmann, 2008:38).

Taylor mener, at den moderne frihed er vundet ved at gøre op med tidligere tiders moralske horisonter, i hvilke man så sig selv som en del. De gav verden og det sociale liv mening og formål, og med tabet af disse mistede mennesket også det brede perspektiv og sansen for et højere formål, idet fokus nu blev på det individuelle liv og

den individuelle lykke. (Taylor, 1991). Med baggrund i Kierkegaards skildring af Æstetikerens viser Brinkmann behovet for at have normative, moralske rammer som orienteringspunkt i tilværelsen. ”Den etiske dimension i tilværelsen er ikke en oplevelsesdimension, men en normativ handlingsdimension. [...] Det handler ikke om at *have* det godt, men om at *gøre* det godt.” (Brinkmann, 2008:46). Disse moralske rammer baserer sig ikke på et personligt valg, men på traditioner, fællesskaber, sociale praksisser, og bestemmer altså, hvad der er betydningsfuldt i tilværelsen. Taylor formulerer det selv således: ”To know who I am is a species of knowing where I stand. My identity is defined by the commitments and identifications which provide the frame or horizon within which I can try to determine from case to case what is good, or valuable, or what ought to be done, or what I endorse or oppose. In other words, it is a horizon within which I am capable of taking a stand.” (Taylor, 1989:27). I alle livets forhold befinder mennesker sig i situationer, hvori der er nedlagt en bestemt moralsk orden, hvor den subjektive vurdering er uden relevans. Som regel erkender vi denne orden og ofte handler vi ud fra den. Her spiller den heideggerske forforståelse ind, jf. ”vi ser ting *som* noget”. Taylor mener, at vi slet ikke kan undgå at forholde os til moralen i vore liv: ”Moralens sprog er essentielt for os [...] i vores selvforståelse og livsførelse, fx når vi skal træffe afgørende valg, [...] Som mennesker kan vi simpelthen ikke klare os uden en fornemmelse af moral, uden en forskel mellem værdifuldt og værdiløst, uden en moralsk orientering (Smith, 2002:93 [citeret i Brinkmann, 2008:53]).

Vi skal nu videre se på de to dimensioner, som selvfortolkningen er afhængig af: *den strukturelle og den temporale*. Førstnævnte indebærer individets placering ifht. moralske rammer og fortolkningssammenhænge. Sidstnævnte består i, at tilværelsen har en temporalitet (en af Heideggers eksistentialer), som vi forstår vha. narrativer som værende menings- og retningsgivende for vores ”bevægelser” i tilværelsens moralske dimensioner. Der er både individets egen livshistorie sideløbende med en kollektiv kulturhistorisk udvikling. Narrativerne giver en grad af selvkonstans og integritet, hvilket danner baggrund for at tale om en etisk dimension, idet jeg kun kan forpligte mig på noget, fordi jeg i en vis udstrækning forstår mig selv som den samme over tid.

De to dimensioner, den temporale og strukturelle, er indlejrede i to dimensioner ved identiteten, nemlig *korrespondens*, som giver sig til udtryk i ”[...] hvilke værdier vi søger at få vores tilværelse til at korrespondere med” (ibid.:71) og *kohærens*, som

giver sig til udtryk i "[...]en bestemt sammenhæng eller kohærens i den narrative struktur, der rammesætter vores tilværelse." (ibid.:71). Afslutningsvis skal vi se på det man kan kalde identitet i praksis, ved at vende os mod positioneringsteorien, der har sit fokus på enkelte sociale episoder og på hvordan identitet praktisk udfoldes heri. Positionering handler om, at positionen – det sted man taler fra – er vigtigere end det, der siges, og samtidig også afgørende for, hvad der svares.

Vi har nu set på samspillet mellem person-situation, der bl.a. kommer til udtryk i selve identitetens væsen, derved at vi har set, at identiteten er individets refleksive selvfortolkning. Identiteten konstitueres på baggrund af den betydningshorisont, der er baseret på traditioner, fællesskaber og sociale praksisser, uafhængigt af individets subjektive vurderinger. Samspillet betydning for personers udvikling og måde at være på findes bl.a. i det forhold at identitetsdannelse iflg. Taylor hele tiden foregår "from case to case", således at selvrefleksionen kan siges at være igangværende. Samtidig med at temporaliteten, der er rummet i narrative, giver den kohærens, er det tidslige også et grundvilkår, som bevirker, at jeg ikke er den samme i dag som i går, hvilket har indflydelse på min selvfortolkning, som udgør min identitet.

4.1 Perspektiverende diskussion

Min perspektivering inddrager jeg i diskussionen, således at jeg udover de teorier jeg har redegjort for, belyser forskelle og ligheder ifht. den humanistiske psykologi (HP).

Jeg vil starte med at afdække de to teoriers videnskabsposition. Erkendelsesinteressen i EP er at *forstå, bevidstgøre og finde mening* – det endda meget eksplicit – hvorfor teorien placerer sig mestendels inden for humanvidenskaben, men stadig tangerer samfundsvidenskaben, idet den også søger at forandre fx via terapi. Brinkmanns teori om identitet hører ind under paraplybetegnelsen sociokulturel teori, der placerer sig i samfundsvidenskaben, hvor erkendelsesinteressen mestendels er *at begribe, forandre og udvikle gennem kritik*, men delvist også *at forstå, finde mening og bevidstgøre*, især Brinkmann og Taylor taget i betragtning, hvorfor teorien også strækker sig ind over det humanvidenskabelige felt.

Den indlysende lighed mellem EP og Brinkmann ligger i den hermeneutiske tilgang, på hvilken de begge i væsentlig grad bygger deres beskrivelse af individet og dets samspil med verden. Dette ser jeg som en af teoriernes styrker, da de formår at

være udpræget eksplicite omkring denne hermeneutiske ontologi. Begge teorierne har i sin ontologi rygdækning i Heideggers bredt anerkendte teori.

I spørgsmålet om teoriernes pragmatiske karakter vil jeg fremhæve Brinkmanns, idet han vedholdende tilegner dette aspekt både opmærksomhed, fx i integrationen af positioneringsteorien, hvilken er af meget praktisk og konkret karakter, sammenlignet med tilsvarende forsøg i EP, på at være konkret ifht. individets interaktion med dets omverden.

Endnu en lighed, måske mest af retorisk karakter, ligger i det forhold, at individet skaber en identitet på baggrund af at *træffe valg*, men her hører ligheden op, da den kommunitaristiske karakter ved Brinkmanns teori sætter ind her. I den så vi, at det ikke var valget i sig selv, men den stillingtagen, der direkte forholder sig til en betydningshorisont, der bestemmer hvad der er betydningsfuldt i tilværelsen, uafhængigt af individets egne vurderinger. I EP er der ikke givet individet nogen forudbestemt værdiramme, inden for hvilken det kan træffe sine valg. Nej, individet er overladt til sig selv i sin livsudfoldelse, til selv at skabe mening ud fra de muligheder, der byder sig via eksistentialerne.

På trods af disse forskelle er der dog et lighedspunkt i teoriernes antiessentialistiske tilgang, som pr. automatik kommer til udtryk i den hermeneutiske tilgang, men også mere eksplicit i EP, der jo proklamerer eksistensens betydning, og begræder den vesterlandske tænknings fokus på essens. Denne antiessentialisme stiller sig kontra HP, der ser individet som havende en sand, indre kerne med behov og potentialer knyttet til sit selv. Disse potentialer kan selvet realisere. I pensumlitteraturen er der mig bekendt ingen, der eksplicit udlægger selvet som denne kerne, men Maslow (1968) bruger fx begrebet selvaktualisering, hvorfor man må forudsætte, at der i selvet allerede er noget potentielt og passivt, der kan aktualiseres. Rogers (i: Evans, 1975) anvender begrebet organismen, der implicerer noget essentielt. Der findes dog også det, der samler HP med EP og Brinkmanns identitetsbegreb, fx fænomenologien (Funder, 2001). Fænomenologien giver sig fx til udtryk ved, at opmærksomheden ligger på det *oplevelende* individ og *oplevelsen* som fænomen. Oplevelsen i sig selv er vigtig og har en sandhedsværdi, uanset dens grad af virkelighed.

5.1 Konklusion

Vi har igennem opgaven set, hvorledes EP og Brinkmanns teori ser samspillet mellem person og situation som indhyllet i *Dasein*, som er den fortolkende entitets væren og det forhold, ved hvilket subjekt og objekt er gensidigt konstituerende. På denne baggrund kan person og situation i et hermeneutisk skær siges at være gensidigt konstituerende og meningsgivende. Dette kan også siges at være et forhold i Brinkmanns identitetsbegreb, der er individets moralske selvfortolkning. Det moralske aspekts baggrund er den betydningshorisont - baseret på traditioner, fællesskaber og sociale praksisser, uafhængigt af individets subjektive vurderinger – hvis betydning for personers udvikling og måde at være på findes i det forhold, at identitetsdannelse kan siges at være igangværende: ”from case to case”. Temporaliteten - rummet ved narrativerne - giver kohærens, men er også et grundvilkår, som nødvendigvis bevirker en udvikling, også i min selvfortolkning, og deraf min identitet.

For EP så vi, at pga. *Daseins* uløselige forbund med verden vil udvikling i verden også påvirke individet i det forhold at individets daglige liv former sig udspændt mellem bestemte grundvilkår i vores tilværelse. Vi så, at kulturens splittelse havde sin parallel i splittelsen af menneskets personlighed.

Begrebet om *Viljen til magt* har en iboende mulighed for udvikling, for at søge lykken, for vælge sin væren idet man *er* sine valg. Den implicitte intentionalitet heri vil have indflydelse på de valg, der træffes, og samme valg spejler individets måde at være på, idet det definerer sig selv i forhold til, hvordan dets liv former sig.

Litteratur

Pensumlitteratur

May, R. (1958). Den eksistentielle psykologis oprindelse og betydning. I: May, R. *Eksistentiel psykologi*. København: Gyldendal, s. 17- 60.

Boss, M. (1963). 2. Outline of analysis of Dasein. I: Boss, M. *Psychoanalysis and daseinanalysis*. New York: Basic Books, s. 28-48.

Boss, M. (1979). Applying the existential outlook to some aspects of the test case. I: Boss, M. *Existential foundations of medicine and psychology*, New York: Jason Aronson, s. 81-84.

Cooper, (1999). Dualisms dissolved. I Cooper: *Existentialism: A reconstruction*, chapter 5. Wiley-Blackwell, 79-94.

Cooper (1999): Self and others. I Cooper. *Existentialism: A reconstruction*, chapter 6. Wiley-Blackwell, 95-107.

Bruner, J. (1990). Autobiography and Self. I: J. Bruner: *Acts of Meaning*. Cambridge: Harvard University Press, s. 99-138.

Brinkmann, S. (2008). "Identitet som selvfortolkning" og "Selvteknologier og identitet". I: Brinkmann, S. *Identitet. Udfordringer i forbrugersamfundet*, Århus: Klim. kap. 1, s. 17-71 og kap. 3, s. 103-129.

Foucault, M. (1997). The Hermeneutic of the Subject. I: M. Foucault: *Ethics. The Essential Works 1*, ed. by P. Rabinow. London: Penguin, s. 93-106.

Taylor, Ch. (1991). *The Ethics of Authenticity*. Cambridge: Harvard University Press, kap. 1-8, s. 1- 91.

Dreier, O. (2008). Theorizing Persons in Structures of Social Practice og The Conduct of Everyday Life and the Life Trajectory. I: Dreier. *Psychotherapy in Everyday Life*. New York: Cambridge University Press, kap. 2, s. 21-46 og kap. 8 s. 181-197.

Dreier, O. (2008). Learning in Structures of Social Practice. I: Nielsen, K., Brinkmann, S., Elmholdt, C., Tanggaard, L., Museaus, P. & Kraft, G. (reds.). *A Qualitative Stance. In memory of Steinar Kvale, 1938-2008*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag, 87-98.

Dreier, O. (2009). The Development of a Personal Conduct of Life in Childhood. I: Teo, T., Stenner, P., Rutherford, M., Parker, I. & Park, E. (Eds.). *Varieties of Theoretical Psychology*, Toronto: Captus Press, 176-184.

Gergen, K. J. (1999). Toward Relational Selves. I: Gergen, K. J. *An Invitation to Social Construction*,. kap. 5: London: Sage, s. 115-141.

Supplerende litteratur

Bertelsen, P. (2001). Introduktion til personlighedspsykologien. I: *Personlighedspsykologi*. Kbh: Frydenlund, s. 7-19.

Bandura, A. (1999). Social Cognitive Theory of Personality. I: Pervin, L. A. & John, O. P. (Eds.) *Handbook of Personality. Theory and Research. Second Edition*. New York: The Guilford Press, s. 154-196.

Ekstern litteratur

Dreier, O. (2007). Person-situation-debatten. I: Bjerg, J. (Red), *Gads Psykologileksikon*, 2. udg., Gads Forlag

Crone, M. (2006). Autenticitet og kritisk sprogfællesskab hos Charles Taylor. *Dansk Sociologi*, 13(4). Lokaliseret d. 23. maj 2011, fra <http://rauli.cbs.dk/index.php/dansksociologi/article/view/433/460>